

V. G. ORISENKO,
az odesszai K. D. Usinszkij Tanárképző Főiskola rektora

Önkormányzat a makarenkói nevelésben és annak alkalmazásai

Az általános, szakközép- és felsőfokú iskolák, intézmények reformjai állandóan igénylik a tanulóifjúság aktivitását. A tanulói és hallgatói önkormányzat az ifjúság kezdeményezései megvalósításának, önállóságuknak, alkotói lehetőségeiknek hatásos formája, továbbá helyet kap önkifejezésük, állampolgári és szakmai létük.

Az önkormányzat valójában a közösség megszervezésének legfontosabb elve, a leghatásosabb eszköz a társadalmi tevékenység kialakításában.

A tanárképző főiskolákon a hallgatói önkormányzat különösen fontos szerepet játszik, minthogy ez a tevékenység a leendő tanárok szakmai-pedagógiai képzésének tökéletesítésére irányul.

Mint ismeretes, Makarenko kísérleteiben tekintélyes szerepet töltött be az önkormányzat. Makarenko elvei az elsődleges és a nagy közösségek, az aktívák, az önkormányzati szervek, a fontosabb távlatok, fegyelem, a közvéleménynek a személyiség nevelésében játszott jelentős szerepéről még egyáltalán nem vették el fontosságukat, és ezeket alkotó módon lehet felhasználni.

A főiskola elsődleges közössége — ez a szervezettel kialakított, egymással kapcsolatban álló hallgatók csoportja, amely csoportot a szakmai nevelés és képzés feladatainak, céljainak azonossága, a személyes és társadalmi érdekek, vélemények, értékrendek egybeesése, a szociális érzések közössége, tevékenységük azonossága jellemez. Mindezeknek az alapja a hallgatói-baráti együttműködés és kölcsönös segítségnyújtás.

Az olyan elsődleges közösség, mint a hallgatók tanulmányi csoportja, szervesen beletartozik a nagyobb közösségbe — a felsőoktatási intézmény alapközösségébe, amely egyesíti az elsődleges közösségek sokaságát. Amint azt A. Sz. Makarenko hangsúlyozta, az elsődleges és az alapközösségek között az a különbség, hogy az elsődleges közösségben lényegesen fejlett a tagok közvetlen kapcsolata. Ez a körülmény eredményezi az elsődleges közösségben a sokféle közös élményt, a különböző, igen fejlett szociális és pszichológiai megnyilvánulásokat. Éppen ezért a tanulmányi csoportot joggal tekinthetjük a nevelőmunka kulcsponyjának. Meg kell jegyezni, hogy az elsődleges közösségnek a leendő szakember személyiségformálására gyakorolt jelentős hatása ellenére sem szabad az alapközösség nevelő funkcióját alábecsülni. A. Sz. Makarenko arra a következtetésre jutott, hogy a közösségi nevelés kizárólag a kapcsolatokban gazdag, elsődleges közösségen keresztül nem valósítható meg. „Az átmenet a szélesebb körű politikai nevelés irányába csak egy olyan nagy közösségen keresztül válik lehetővé — s itt közösségen az egész szovjet társadalom értendő —, amelynek érdekei nem a pusztán érintkezésből, hanem mélyebb szociális szintézisből fakadnak.”¹

¹ A. Sz. Makarenko művei, 5. kötet, 165. oldal. Moszkva, APN Kiadó, OSZSZSZK, 1958.

A. Sz. Makarenkónál az önkormányzati szervekre, azok funkcióira vonatkozóan számos olyan értékes útmutatás található, amely ma is nagyon hasznos lehet a hallgatói tanulmányi csoport önkormányzati szerveivel kapcsolatban. Ezek közül idézünk néhányat: az aktívának az önkormányzati szervek valamennyi határozatát meg kell valószínűsítania, mégpedig késelem és halogatás nélkül; amennyiben az igazgatás ezt a határozatot hibásnak tartja, nem kell visszavonnia, hanem a csoportgyűléshez kell folyamodnia; az aktív munkája nem vehet sok időt igénybe, hogy ne érezzék tehernek kötelezettségeiket, és ne váljanak hivatalnokká; az önkormányzati szerveket nem szabad különféle olyan apróságokkal terhelni, amelyek megoldhatók egyszerű adminisztratív úton, vagy az éppen folyamatban lévő munka során; a közösség munkáját pontosan rögzíteni kell. Ma, amikor a dékáni hivatal és a csoport kapcsolatának demokratikus formáit kutatják, érdemes Makarenko következő kategorikus megfogalmazását idézni: „Magukban, az önkormányzati szervekben az adminisztratív munka alapvető módszérének a befolyásolásnak kell lennie, és az az elvtárs, aki ezzel nem rendelkezik, akinek állandó konfliktusai vannak az önkormányzati szervekkel, nyilvánvalóan alkalmatlan ilyen munkára ebben az intézményben.”²

Az önkormányzat legfőbb szerve a csoportgyűlés, ahol a problémákat a csoport tagjai együttesen oldják meg. A csoportgyűléseken az alábbi problémák merülhetnek fel: felkészülés a vizsgaidőszakra, beszámoló az egyes részlegek munkájáról, az egyéni komplex tervek, valamint az önnevelési és önképzési program teljesítése, a pedagóguscsoport munkája, a vezetők munkája, az ösztöndíj elosztása, beleértve az egyéni ösztöndíjakat is, a hallgatók ösztönzésére vonatkozó rektori rendelkezést, dicsőségtáblát, szereplést a kari, főiskolai faliújságon, az iskolával való együttműködés teljesítéséről szóló beszámolót és még sok más.

A csoport aktívájának befolyásosnak, körültekintőnek, ügybuzgónak és tevékenynek kell lennie. A csoport tagjaival szemben állandó magas szakmai és fegyelmi követelményeket kell támasztani. Makarenko rámutatott, hogy „az aktív tagjaival szemben támasztott alacsony követelmények és a nekik nyújtott értelmetlen előnyök, mint minden indokolatlan előnyhöz juttatás, az aktív bomlásához vezetnek.”³

Ahhoz, hogy a csoportaktív minél előbb cselekvő önkormányzati szerv legyen, az egyetem dekanátusa és társadalmi szerveinek nem kell a csoport aktíváját felváltania és magára vállalnia olyan kérdések megoldását, mely az aktívára tartozik, még akkor sem, ha a vezetés döntéshozatala szemmel láthatóan helyesebb és gyorsabb lenne.

A kollektív ügyek szervezésében igen nagy szerepe van az értékes távlatoknak, melyekről A. Sz. Makarenko így írt: „Az emberi élet valódi ösztönzője a holnap öröme. A pedagógia módszerében ez a holnap öröm a legfontosabb tény... Az ember nevelése az emberi távlatok nevelését jelenti. Ennek a munkának a módszere az új távlatok szervezésében van, felhasználva a már meglévőket és felvázolva a még értékesebbeket...”⁴

A hallgatók közötti kollektív viszony fejlesztése feltételezi az individuális és kollektív távlatok jelenlétét tevékenységükben, melyeket belsőleg elfogadnak, és érdeklődésüknek, igényeiknek megfelelően alakítják, és melyek aktivitást, önállóságot, érzelmi egyetértést váltanak ki.

Az együttes tevékenység során a hallgatók a gyakorlatban tanulják meg saját erőfeszítéseik és társaik, más emberek erőfeszítéseinek összefogását. A közös átételesek,

² A. Sz. Makarenko művei, 5. kötet, 19. oldal.

³ A. Sz. Makarenko művei, 5. kötet, 35. oldal.

⁴ A. Sz. Makarenko: Válogatott művei. 5. k. 74—75. o. (orosz nyelven).

melyek az együttes tevékenység során keletkeznek, közelítik egymáshoz a diákokat, viszonyuk melegebbé, bizalmasabbá, intimebbé válik.

Az önkormányzat a csoport valamennyi tagjától megköveteli az emocionális-akaratú erőfeszítések mobilizálását a legközelebbi és távolabbi célok teljesítése. A csoporttagok viselkedésének és tevékenységének szabályozása, a belső és külső nehézségek, ellentmondások leküzdése megfelelő erőfeszítéseket követelnek. Ebben a bonyolult folyamatban óriási szerepet játszik sok tényező, de különösen a fegyelem, felelősség és a közvélemény.

A. Sz. Makarenko óvott attól, hogy a fegyelmen csak külső rendet vagy rendszabályozást értsünk. Ha így fogjuk fel a fegyelmet, az mindig csak az elnyomásnak egy formája lesz, és semmit nem fog nevelni azon a tiltakozáson és vágyon kívül, hogy mihamarabb kikerüljünk a fegyelem szférájából. Ezt írta: „A fegyelmet nemcsak úgy kell tekinteni, mint a nevelés eszközét. A fegyelem a nevelési folyamat eredménye, mindenekelőtt maga a nevelőkollektíva által tett erőfeszítések eredménye, mely az élet minden területén jelentkezett. A. Sz. Makarenko úgy vélte, hogy a fegyelemről szóló szónoklatoknak nem kell moralizáláshoz vezetniük, hanem a fegyelem logikájának feltárásához, amin ő a következőket értette: *a)* a fegyelem ahhoz szükséges, hogy a kollektíva jobban és hamarabb elérje saját céljait; *b)* a fegyelem ahhoz szükséges, hogy a kollektíva minden tagja kinevelje magában az akadályok leküzdésének és a nehéz munkák elvégzésének képességét; *c)* minden kollektívában a fegyelmet a kollektíva egyéni tagjainak érdekei fölé kell helyezni; *d)* a fegyelem megszépíti a kollektívát és annak minden egyes tagját; *e)* a fegyelem szabadság, a személyiséget védtebb és szabadabb helyzetbe juttatja, és kialakítja a teljes hitet saját jogaiban; *f)* a fegyelem nemcsak akkor nyilvánul meg, amikor az ember számára valami kedveset csinál, hanem akkor is, amikor az ember valami nehezebbet, halaszthatatlant, váratlant csinál, ami jelentős erőfeszítést követel. Az ember azért csinálja meg mindezt, mert meg van győződve arról, hogy a dolog szükséges és hasznos az egész kollektíva számára. Ugyanakkor ezek az esetek haszontalanok lesznek, ha nem kíséri magának a kollektívának a tapasztalata és állandó gyakorlat.

Különös figyelmet igényelnek A. Sz. Makarenko gondolatai a hangnemről, a stílusról, ahogyan a vezetés megszervezi a kollektívával való fegyelmi érintkezéseit.

„Ennek komoly, egyszerű, pontos, határozott hangnak kell lennie, de ugyanakkor a növendék számára bizalomteljesnek és jóindulatúnak; időnként mosolyoghatunk vagy tréfálkozhatunk, de mindig különös figyelmet kell fordítani minden emberre.”⁵

A közösségnek a személyiség belső világára való befolyásának hatékony eszköze a közösségi vélemény, amelyet A. Sz. Makarenko „a nevelés valóságosan érzékelhető tényezőjének”⁶ nevezett. A diákélet tapasztalata megmutatja, hogy ott, ahol az igazi barátság és bajtársiasság magas fokú eszméje alakult ki, a közösségi vélemény, a kritika nem vezet sértődéshez, veszekedéshez, szóváltáshoz. A közösségi vélemény mindenekelőtt az erkölcsi ítélet érzelmi közösségének a kifejezése. A közösségi véleménynek a diákra való hatását nagymértékben meghatározza az, hogy ki alkotja meg és milyen a jelleme. A tapintat, jóindulat, igazságosság, megalapozottság, elvhűség jelenléte a diákok értékítéleteiben nem ébreszt negatív viszonyulást ezekhez a megítélésekhez. A diáktársak véleményét úgy fogják fel, mint közösségi követelményeket, a diákok által elfogadott közösségi normák pedig személyes követelményekké válnak. A közösségi vélemény a diákok közös ítélete a diák és a közösségi élet tényeiről és

⁵ A. Sz. Makarenko művei. 5. kötet, 39. oldal.

⁶ A. Sz. Makarenko művei. 5. kötet, 398. oldal.

eseményeiről. Ez kifejezi közös érdeküket és viszonyukat helyeslés vagy rosszallás, kívánság vagy követelés formájában.

A. Sz. Makarenkónak a növendékek önkormányzata terén szerzett tapasztalata és eszméi az iskolára és a tanulóifjúságra vonatkoznak, ugyanakkor ezek az eszmék tevékenyen felhasználhatók a diákönkormányzat szervezésében és fejlesztésében.

DR. SIKÓ ÁGNES
Pécs

A földrajztanítás és a környezetvédelem

„A természetvédelmet sokáig mellékes dolognak tekintették. Közben generációk nőttek fel, és adtak úgy döntést hozó vezetőket, hogy alig ismerik az ország szép tájait, értékeit. Pedig, ha a természet szeretetére nevelés egyet jelentene a haza megismerésével, a hazaszeretet érzésével, talán másként alakulna a felnövekvő nemzedék értékítélete a hazáról. És egyáltalán nem mellékes, hogy az értékítélet milyen lesz.”

Dr. Romány Pál szavai arra figyelmeztetnek, hogy a nevelésnek meghatározó jelentősége van egy nemzet általános magatartásában, gazdasági tevékenységének minőségében. Az utóbbi években hazánkban is egyre nagyobb szerepet kap a tudományos és köznapi életben a környezet- és természetvédelem. Az oktatásban az 1978-as terv már az iskolai nevelés feladatai közé sorolja. Tudósaink szerint az alsó fokú iskolai oktatás feladata a természet és környezet helyes használatára nevelés és kevésbé az elhárító védelmi szakismeretek tanítása. Ahhoz, hogy tanulóink megértsék, hogy a természet törvényeit az ember nem cáfolhatja meg, nem hághatja át — hiszen nem ura, csak része a természetnek —, ki kell alakuljon az ökonimikus látásmód. A helyes környezeti attitűd (beállítódás) — amelyet a pozitív érzelmi beállítottság és az ökológiai ismereteken alapuló aktív cselekvés jellemez —, felnőtt korban is meghatározója lehet a környezethez való pozitív viszonyulásnak. Az ilyen értelmi, érzelmi, cselekvési egység hatására elérhető lesz, hogy tanulóink felnőttként ne csak anyagi érdekeik miatt védjék a környezetet, mert egyébként könnyen feláldozhatják azt, amit az adott pillanatban még nem tartanak hasznosnak.

A környezet- és természetvédelem fontosságának felismerése

Történelme során az emberiség a környezetét felhasználta, és elvette a létezéséhez szükséges anyagokat. A XX. században a társadalom fejlődése eljutott arra a fokra, hogy a Föld egyre nagyobb területén olyan mértékben használja ki és változtatja meg környezetét, hogy már a jövő szükségleteinek, az emberi lét feltételeinek alapjait veszélyezteti. Szent-Györgyi Albert így figyelmezteti az emberi társadalmat: „A természet hatalmas, az ember parány. Ezért az ember léte attól függ, milyen kapcsolatot tud teremteni a természettel, mennyire érti meg és használja fel erőit a saját hasznára.”

Bár a környezetrombolás többször előfordult már az emberiség történetében, ez azonban általában kis területekre koncentráldott (pl. a földközi-tenger-parti erdők kiirtása). Napjainkban az antropogén hatás világméretűvé vált, egyre kisebb területei